

DOI: 10.47632/2075-4817-2023-10-77-97

ЛІТУРГІЯ СВ. ЙОАНА ЗОЛОТОУСТОГО ЗАМІСТЬ ЛІТУРГІЇ ПЕРЕДОСВЯЧЕНИХ ДАРІВ? КАНОНІЧНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ПРО ЗВЕРШЕННЯ ЄВХАРИСТІЇ В ЧАСІ ВЕЛИКОГО ПОСТУ В УКРАЇНСЬКІЙ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ

У статті розглядається тема заміни Літургії Передосвячених Дарів на Літургію Йоана Золотоустого в будні Великого посту в практиці Української Греко-Католицької Церкви. Після аналізу церковних приписів обговорюються два нещодавні документи, які ставлять під сумнів відповідні норми Канонів партикулярного права УГКЦ. Зокрема, спірним виглядає залучення звичаєвого права при аргументації одного з цих документів. Окрім того, розкриваються деякі літургійно-богословські та практичні аспекти цього питання.

Ключові слова: Літургія Передосвячених Дарів, Українська Греко-Католицька Церква, церковне право, Кодекс канонів Східних Церков, звичаєве право, II Ватиканський собор, латинізація.

Згідно з традиційним богослужбовим уставом візантійських Церков, у будні дні Великого посту та перші три дні Страсного тижня служиться Літургія Передосвячених Дарів (ЛПД). Однак у багатьох Східних Католицьких Церквах візантійської традиції внаслідок латинізаційних процесів у модерну добу від цієї практики відмовилися. В Українській Греко-Католицькій Церкві (УГКЦ) існуючі норми щодо ЛПД знову ставляться під сумнів. Така тенденція стосується не лише літургійних засад, а й основоположних загальноцерковних настанов. Ця стаття, не претендуючи на вичерпність, має на меті сприяти обговоренню та вирішенню дискусійних питань шляхом висвітлення аспектів літургійної нормотворчості¹.

¹ Я вдячний проф. Гельмутіві Прее за канонічні зауваження.

Церковні приписи

Канони партикулярного права (КПП) УГКЦ, затверджені в 2015 та – зі стилістичними доповненнями – у 2018 роках², дають чіткі приписи щодо ЛПД та літургійних днів. Зокрема, кан. 88 у чинній редакції постановляє:

У всі дні посту св. Чотиридесятниці, за винятком субот, неділь та дня Благовіщення Пресвятої Владичиці нашої Богородиці і Приснодіви Марії, не буває іншої Літургії, окрім Передосвячених Дарів. [§ 2]

Згідно з приписами літургійних книг, існують також інші алітургійні дні, в які не звершуємо жодної Божественної Літургії. Такими днями є: середа і п'ятниця Сиропусного тижня, понеділок і вівторок першого тижня Чотиридесятниці, Велика п'ятниця та п'ятниця перед навечір'ям Різдва Господа Бога і Спаса нашого Ісуса Христа і Богоявлення Господа Бога і Спаса нашого Ісуса Христа, на яку переносяться Царські часи. [§ 3]

Формулювання кан. 88, § 2 КПП взято безпосередньо з кан. 52 Трульського собору (691/692)³. У ньому було підтверджено практику, вперше описану в кан. 49 і 51 Лаодикійського собору (кінець IV ст.), згідно з якою з понеділка по п'ятницю в часі Великого посту не звершується Євхаристійна жертва, що у візантійському обряді характерна для Літургій св. Йоана Золотоустого і св. Василя Великого (далі в тексті: ЛІЗ і ЛВВ). ЛПД, яка не має анафори, а складається з вечірні та літургійних обрядів причастя, вперше згадується у візантійській традиції на початку VII ст. Попри всі питання інтерпретації, пов'язані з походженням, розвитком і канонічним визначенням, вона утвердилась як євхаристійне богослужіння для буднів Великого посту⁴. У Православних Церквах ніколи не виникало питання про звершення повного чину Євхаристії у ці дні (за винятком свята Благовіщення та дня пам'яті 40 севастійських мучеників)⁵. При цьому питанню, чи ЛПД

² Канони партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви. Спецвипуск «Благовісника Верховного Архiepіскопа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви 2015 року». Березень 2015. Львів 2015 (https://catholicukes.org.au/wp-content/uploads/2015/03/Blagovisnyk_spec_vypusk-2015.pdf) (27.02.2023) ; Канони партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви (04.04.2018) (<https://docs.ugcc.ua/1/>) (27.02.2023).

³ *Concilium Constantinopolitanum a. 691/2 in Trullo habitum (Concilium Quinisextum)* / ред. Н. Ohme [= Acta Conciliorum Oecumenicorum, II, 2,4]. Berlin – Boston 2013, с. 45.

⁴ Про ЛПД див.: St. Alexopoulos. *The Presanctified Liturgy in the Byzantine Rite: A Comparative Analysis of Its Origins, Evolution, and Structural Units*. Leuven та ін. 2009; Р. Торкняк. *Літургія Передшеосвячених дарів в Українській Церкві*. Львів 2002; М. Желтов. *Літургія Преждеосвященных Даров // Православная энциклопедия*, т. 41. Москва 2016, с. 263–278.

⁵ Наданий Вселенським патріархатом у 1984 р. дозвіл щодо служіння Літургії св. Василя Великого в поєднанні з Вечірнею для афонського монастиря Ксиропотаму на його престольне свято – День пам'яті 40 севастійських мучеників (9 березня) – також свідчить у цілому про наявність такої практики у православних. Пор.: Ch. Nassis. *The Eucharist, the Presanctified*

служиться в усі ці дні, чи лише в середу і п'ятницю, відводиться загалом другорядна роль. Під час процесу формування візантійського літургійного уставу ЛПД увійшла в Типик як специфічне богослужіння Великого посту з можливістю прийняття Причастя.

Укладаючи Берестейську унію (1595/1596), єпископи Київської митрополії у другому артикулі постанов (1[11] червня 1595 р.) особливо наголосили на збереженні незмінним порядку богослужінь, а також згадали про ЛПД як типову для Великого посту:

Щоби Божа хвала і всі молитви – ранні, вечірні та нічні – нам залишилися незмінними згідно зі стародавнім звичаєм Східної Церкви, а саме: С[вяті] Літургії, яких є три – Василя, Золотоустого і Епіфанія [!], яка буває на Великий піст з наперед освяченими Дарами, – а також усі інші церемонії та обряди нашої Церкви, які ми мали дотепер, оскільки це зберігається і в Римі під послухом Найвищого Архієрея; і щоб усе це в нас було нашою мовою⁶.

У буллі Климента VIII «Magnus Dominus» (23 грудня 1595 р.), якою було проголошено унію, зазначається:

Для кращого вияву нашої любові до них, цим руським Єпископам і духовенству з апостольською ласкавістю дозволяємо, допускаємо і розрішаємо вживати священні обряди й церемонії, якими користуються руські Єпископи й духовенство відповідно до установлень Святих грецьких Отців у їхніх богослужіннях, св. Літургії і уділянні святих Тайн та й у всіх інших священних функціях, оскільки вони не суперечать істині і науці католицької віри та не виключають єдності із Римською Церквою [...]⁷

Навіть якщо це твердження, як вияв прихильності папи, не відповідає самоусвідомленню Східних Церков, воно вказує на те, що літургійні правила грецької Церкви ніколи не були скасовані.

Лише починаючи від XVII ст., Унійна Церква зазнала масової латинізації. В результаті процесів, які несла із собою зміна ментальності, приватне і щоденне звершення Євхаристії стало настільки переважати, що з часом ЛІЗ почали відправляти й у будні Великого посту⁸. «Євхаристійна

Liturgy and Great Lent: Two Contemporary Decisions of the Patriarchal Synod of Constantinople // *Studies on the Liturgies of the Christian East. Selected Papers of the Third International Congress of the Society of Oriental Liturgy. Volos, May 26–30, 2010* / ред. St. Hawkes-Teeple, B. Groen, St. Alexopoulos. Leuven та ін. 2013, с. 179–201.

⁶ *Documenta Unionis Berestensis eiusque auctorum (1590–1600)* / ред. А. Welykyj. Roma 1970, с. 61, 68; укр. переклад за: Б. Гудзяк. *Криза і реформа. Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії*. Львів 2000, с. 331.

⁷ *Documenta Unionis Berestensis*, с. 225; укр. переклад: Гудзяк. *Криза і реформа*, с. 344.

⁸ Див.: L. D. Huculak. *The Divine Liturgy of St. John Chrysostom in the Kievan Metropolitan Province during the Period of Union with Rome (1596–1839)*. Roma 1990, с. 79–80; P. Galadza.

монокультура», що стояла за цією практикою, як і пов'язане з нею придушення літургійної різноманітності, особливо в часі Великого посту з його богослужіннями добового кола, ще й досі залишається проблемним елементом у літургійній практиці УГКЦ. Вірні мало залучені до богослужінь добового кола й наповнюють своє молитовне життя переважно паралітургійними елементами.

Львівський провінційний синод 1891 р. підтвердив поширену практику служіння ЛІЗ по понеділках, вівторках і четвергах у часі Великого посту. Вважалося, що вона існувала серед греко-католиків із незапам'ятних часів, і за її збереження виступали й надалі: «...для того заявляє сей Синод, що той звичай належить задержати и на дальше (*ideo hanc consuetudinem synodus haed retinendam in posterum pronuntiat*)»⁹.

Хоч уже в першій половині ХХ ст. у процесі видання богослужбових книг і приписів розпочалося повернення до давніших літургійних традицій¹⁰, лише II Ватиканський собор приніс остаточне подолання парадигми «переваги латинського обряду» (*praestantia ritus latini*) і можливість усебічного визнання значущості східної церковної традиції. Керуючись першим у новітній церковній історії виразним визнанням богословської особливості Східних Церков (а не лише літургійної, канонічної та духовної), своїм декретом про Східні Католицькі Церкви «*Orientalium Ecclesiarum*» (ОЕ, п. 6а) собор санкціонував повернення до «прадідних традицій»:

Нехай усі вірні Східних Церков знають і будуть певні в тому, що можуть і мусять завжди берегти свої законні літургійні обряди і свій правопорядок, а зміни слід запроваджувати лише з огляду на власний органічний поступ. [...] а якщо через історичні чи особисті причини від них недоречно відступили, то нехай стараються повернутись до прадідних традицій (*ad avitas traditiones redire*)¹¹.

Розуміння цього «повернення» наразі перебуває у процесі дискусії та уточнення. Літургійна наука показує, що його не слід розуміти в сенсі ідеалізації або реконструкції минулого, але отці собору вказують напрямом,

Liturgical Latinization and Kievan Ecumenism: Losing the Koinê of Koinonia // *Logos: A Journal of Eastern Christian Studies* 35 (1994) 173–194.

⁹ Чинности и рѣшенія руского провинціального Собора въ Галичинѣ отбувишого ся во Львовѣ въ роцѣ 1891. Львів 1896, титул IV, глава I, пункт 3, с. 110 (*Acta et Decreta Synodi Provincialis Ruthenorum Galiciae habitae Leopolitana 1891. Roma 1896, titulus IV, caput I, № 3, с. 37*).

¹⁰ Див.: Р. Galadza. *The Theology and Liturgical Work of Andrei Sheptytsky (1865–1944)*. Roma 2004.

¹¹ Concilium Vaticanum II. Decretum de Ecclesiis Orientalibus Catholicis “Orientalium Ecclesiarum” // *Acta Apostolicae Sedis* 57 (1965) 76–85; укр. переклад: *Документи Другого Ватиканського Собору (1962–1965). Конституції, декрети, декларації. Коментарі / перекл. з лат. Р. Паранько та ін. Львів 2014.*

яким треба керуватися для втілення традиції. На думку Петера Сабо, з яким я погоджуюся, це твердження стосується відновлення стабільних елементів традиції. Також післяунійні латинізаційні тенденції не мають бути вирішальним аргументом для органічного поступу¹².

У Кодексі канонів Східних Церков (ККСЦ) знаходимо мало втручань у сферу літургійного законодавства. Однак кан. 704 стверджує: «Божественна Літургія може похвально правитись у всі дні, за винятком тих, які виключаються згідно з приписами літургійних книг Церкви свого права, до якої священник приписаний». Згідно з кан. 715, §2, «можна також, якщо так дозволяє законний звичай, приймати пожертви за Літургію Напередосвячених Дарів і за поминання в Божественній Літургії»¹³.

Щодо посилення КПП на Трульський собор слід також згадати, що апостольська конституція «*Sacri Canonnes*» від 18 жовтня 1990 р.¹⁴, якою було введено в дію ККСЦ, припинила неоднозначну рецепцію історії Трульського собору з боку Католицької Церкви та імпліцитно визнала його як VI Вселенський собор¹⁵. Таким чином, літургійне законодавство цього собору має також важливу орієнтаційну функцію.

6 січня 1996 р. Конгрегація Східних Церков видала «Інструкцію застосування літургійних приписів Кодексу Канонів Східних Церков»¹⁶. Хоча вона не скасовує жодного суперечливого партикулярного літургійного чи звичаєвого права, її повинні дотримуватися всі законодавці Східних Церков, щоб, за словами Гельмута Прее, ніхто не міг «правомірно видати регулювання, які суперечать цій Інструкції»¹⁷. У п. 63 «Інструкція» констатує факт часткового занепаду первісної практики ЛПД, тобто святкування алітургійних днів, у Східних Католицьких Церквах і вимагає її відновлення:

¹² P. Szabó. Return to the “Ancestral Traditions” (OE n. 6a). Reasons and Meaning // *Ostkirchliche Studien* 66 (2017) 262–263, 265–266, 270–272.

¹³ Кодекс канонів Східних Церков (ККСЦ) = *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium // Acta Apostolicae Sedis* 82 (1990) 1033–1364, в чинній редакції; український переклад: *Кодекс Канонів Східних Церков. Латинсько-українське видання*. Рим 1993.

¹⁴ Ioannes Paulus II. *Constitutio Apostolica “Sacri Canonnes” // Acta Apostolicae Sedis* 82 (1990) 1033–1044.

¹⁵ G. Nedungatt. The Council in Trullo revisited. Ecumenism and the Canon of the Councils // *Theological Studies* 71 (2010) 672.

¹⁶ Congregazione per le Chiese Orientali. *Istruzione per l'applicazione delle prescrizioni liturgiche del Codice dei Canonici delle Chiese Orientali*. Città del Vaticano 1996; український переклад: Конгрегація у справах Східних Церков. *Інструкція застосування літургійних приписів Кодексу Канонів Східних Церков*. Львів 1998.

¹⁷ H. Pree. Fragen um Begriff und rechtliche Bedeutung des „ius liturgicum“ gemäß *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium // Ostkirchliche Studien* 66 (2017) 255.

Необхідно визнати, що ці приписи [...] надто часто виходили з ужитку в останніх часах, також через вплив латинської традиції. Їхнє занедбання часто веде за собою, окрім занепаду прадавньої традиції алітургійних днів, затрачання богослужіння Літургії Передосвячених Дарів. Радісний і святковий вимір Євхаристії, досвідчений як подія, а не як звичка, був живим у християнську давнину [...], занедбання цієї практики сприяє применшенню повного значення Божественної Літургії [...]. Щоб відновити елемент, який є таким визначним у спадщині неподільної Церкви, необхідно іти в напрямі відновлення практики алітургійних днів там, де відносно недавно вона зникла.

Крім того, у п. 12 «Інструкції» наголошується, що латинізуючі зміни не можуть бути виправдані концепцією «органічного розвитку» з ОЕ, п. ба:

Органічний поступ у кожній Церкві свого права означає уважне ставлення перш за все до коріння, з якого веде початок традиції цих Церков, головним чином у Єрусалимі, Олександрії, Антіохії, Константинополі, Вірменії та у стародавній Перській імперії; а по-друге, до способу, в який ці традиції передавалися, пристосовуючись до різних обставин і країн, але зберігаючи узгоджену, органічну цілісність.

Посилаючись на вищезгадану «Інструкцію», Катехизм УГКЦ 2011 р.¹⁸ вказує, що з понеділка по п'ятницю в часі Великого посту Євхаристійна жертва не звершується, і пояснює значення ЛПД та алітургійних днів:

[...] Під час святої Чотиридесятниці церква від понеділка до п'ятниці на знак очікування Пасхи Христової і славного зновупришестя не звершує євхаристійного жертвоприношення, тобто Літургії святих отців Йоана Золотоустого або Василя Великого. [п. 393]

Щоб підтримати вірних під час духовного подвигу посту й подати Причастя в ці дні, церква служить Літургію Передшеосвячених дарів, під час якої вірні причащаються Святих дарів, освячених попередньої неділі. Церква не служить жодної з цих літургій [...], тому ці дні згідно з традицією є алітургійними. [...] Церква вводить практику алітургійних днів, щоб нагадати нам про те, що ми тільки-но наближаємося до повноти царства Божого, і щоб Євхаристія не стала для нас звичкою, а завжди була живою подією. [п. 394]

[...] Покаянно-постовий характер цієї Літургії полягає в очікуванні пасхальної повноти й готуванні вірних до неї, а причащення Святих дарів духовно зміцнює вірних на шляху покаяння і посту. [п. 402]

¹⁸ Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012; онлайн версія: <https://catechismugcc.org> (27.02.2023). Див.: Т. М. Németh. *Der Katechismus der Ukrainischen Griechisch-Katholischen Kirche (2011) und das patristische Erbe // Eastern Theological Journal* 6/2 (2020) 279–312.

Із цієї причини слід розглядати кан. 88, § 2 КПП як послідовне правове втілення загально- та внутрішньоцерковних принципів щодо східної церковної традиції від часів II Ватиканського собору.

Актуальна проблематика

Відновлення давньої традиції ЛПД у КПП ставиться під сумнів у зв'язку з кількома останніми подіями:

а) 26 лютого 2020 р. Стрийський єпископ Тарас Сеньків опублікував «Роз'яснення щодо служіння Божественної Літургії Івана Золотоустого у дні Великої Чотиридесятниці у світлі кан. 88 ПП УГКЦ»¹⁹. Посилаючись на кан. 88 КПП, це роз'яснення стверджує, що цю норму «необхідно тлумачити в контексті звичаїв УГКЦ» і що в постановах уже згаданого Львівського провінційного синоду 1891 р. «стверджується про незапам'ятний звичай, за яким у понеділок, вівторок і четвер святої Чотиридесятниці служиться Божественна Літургія Івана Золотоустого. Синод постановив дотримуватися такого звичаю і надалі». Оскільки незапам'ятні звичаї згідно з кан. 1507, § 3 ККСЦ «не скасовуються законом, якщо в самому законі виразно не вказано про їхнє скасування», вони можуть продовжувати існувати і їх дозволено практикувати:

Звичай служити Літургію Івана Золотоустого в понеділок, вівторок та четвер Великої Чотиридесятниці, окрім понеділка та вівторка першого тижня Великої Чотиридесятниці, може продовжувати існувати, якщо цього вимагають обставини парафіяльного служіння²⁰.

З формулювання Львівського провінційного синоду 1891 р. випливає, що звичай святкувати ЛІЗ у будні дні в часі Великого посту не був поставлений на рівень закону. Однак у декреті про проголошення КПП від 12 березня 2015 р. йдеться про скасування лише тих синодальних законів, які суперечать канонам або стосуються питань, котрі потребують нового врегулювання²¹. Так можна стверджувати, що це звичаєве право залишилося незаторкнутим під час проголошення КПП.

¹⁹ Єп. Тарас Сеньків. *Роз'яснення щодо служіння Божественної Літургії Івана Золотоустого у дні Великої Чотиридесятниці* (26.02.2020, вих. № СЕ 78 / 2020) (<https://stryiugcc.org.ua>) (27.02.2023).

²⁰ Там само.

²¹ Декрет проголошення канонів партикулярного права УГКЦ (на випробувальний термін) (12.03.2015) (<https://docs.ugcc.ua/1381/>) (27.02.2023). У декреті про повторне проголошення від 03.04.2018 не знаходимо відповідних вказівок: Декрет про проголошення Канонів партикулярного права УГКЦ, які затвердив Синод Єпископів УГКЦ 2017 року (03.04.2018) // *Благовісник Верховного Архiepіскопа Української Греко-Католицької Церкви*. 2018 рік. Львів 2019, с. 78–79.

б) 28 лютого 2020 р. Чернівецький єпископ Йосафат Мощич також оприлюднив «Роз'яснення щодо служіння Літургії в часі Великої Чотиридесятниці»²². Окрім відповідних положень ККСЦ та КПП, він посилається на Катехизм УГКЦ та, посилаючись на Інструкцію Конгрегації Східних Церков 1996 р. (§ 63), зазначає, що, згідно з положеннями КПП, слід звершувати ЛПД і в алітургійні дні: «[...] ми роз'яснюємо для всіх пресвітерів та дияконів парафій Чернівецького протопресвітерату, що в алітургійні дні Євхаристійна жертва не приноситься, а служиться Літургія Передосвячених Дарів у дні, визначені вище Канонами Партикулярного Права УГКЦ». Водночас передбачено й винятки: «Для священників-капеланів, які служать у війську, в'язницях, лікарнях, сиротинцях, геріатричних домах тощо, де цього вимагає душпастирська потреба і неможливо забезпечити умови для служіння Літургії Передосвячених Дарів, не заперечуємо звершувати в ці дні Літургію Йоана Золотоустого». Отже, духовенство інших протопресвітеріатів єпархії зобов'язане «розпочати трирічний цикл формації мирян щодо богослужінь добового кола в часі Великої Чотиридесятниці [...] так, щоби через три роки ми могли адаптувати літургійне життя парафій до КПП УГКЦ і не звершувати Євхаристійної жертви в часі Великого посту окрім субот, неділь та дня Благовіщення Пресвятої Богородиці».

в) Як позитивний приклад заохочення дотримання кан. 88 КПП можна навести звернення Митрополита Ігоря Возняка від 14 лютого 2018 р.²³ Однак, на практиці в деяких українських єпархіях УГКЦ священникам чи парафіям було надано в окремих випадках виняткове звільнення (диспензу) всупереч цьому канону відправляти ЛІЗ замість ЛПД. Також у 2020 р. на Youtube-каналі архикатедрального собору м. Івано-Франківська транслювалися ЛІЗ у будні першого тижня Великого посту; 6 квітня 2021 р., під час Великого посту, таку Літургію відслужив також Верховний архієпископ Святослав у зв'язку з похороном священника, що свідчить про певну практику в УГКЦ.

Канонічна проблематика

«Роз'яснення» владики Йосафата Мощича має на меті імплементувати практику, закріплену в КПП. У світлі ОЕ та післясоборових приписів цей намір, безумовно, слід вітати. Однак кожне відхилення від КПП (навіть якщо воно тимчасове й часткове) викликає канонічні питання. Бо підставами для законної диспензи слугують як «спеціальний випадок», так і обґрунтування духовного добра вірних (кан. 1538, § 1 ККСЦ). Проте мені

²² Єп. Йосафат Мощич. *Роз'яснення щодо служіння Літургії в часі Великої Чотиридесятниці* (28.02.2020, вих. № 2020/14) (www.ugcc.cv.ua/index.php/news/) (27.02.2023).

²³ Митр. Ігор Возняк. *Духовенству та мирянам у Львівській Архиепархії* (вих. ЛВ 18/268).

видається помилковим вважати традицію алітургійних днів або тих, у які служиться ЛПД, навіть опосередковано такою, що суперечить благу вірних, яке нібито вимагає відходу від цієї традиції. Крім того, це «Роз'яснення» передбачає відхилення від КПП через загальне регулювання для конкретних душпастирських територій, але єпархіальний єпископ не має компетенції правомірно видавати приписи, котрі суперечать вищому праву (кан. 985, § 2 ККСЦ), в ролі якого тут виступає кан. 88 КПП. Тому юридично сумнівним є і це загальне регулювання «Роз'яснення», і також вищезгадана практика диспензи, оскільки диспензи як такі застосовуються лише в окремому випадку на основі особливих підстав. У результаті дослідження я не знайшов достатньо обґрунтованих причин для диспензи від ЛПД.

Значно відрізняється і водночас більш комплексним є «Роз'яснення» Стрийського єпарха Тараса Сеньківа. Важливий богословський і канонічний аспект полягає в тому, що, на відміну від «Роз'яснення» владики Йосафата Мощича, практика латинізації подається не як звичай, котрий слід прийняти тимчасово, а як такий, що продовжує застосовуватися без обмежень. З формальної точки зору звичай служити ЛІЗ не був скасований ні в ККСЦ (див. кан. 6, 2°), ні в КПП. Однак на правове питання, чи може звичаєве право, яке існує проти закону (*contra legem*), бути аргументовано виправданим, не можна відповісти без урахування аспектів змісту. На це вказує ККСЦ, кан. 1507, § 1: «Тільки такий звичай може мати силу права, який є розумний (*rationabilis*) і впроваджений спільнотою, здатною принаймні для прийняття закону через тривалу і мирну практику, а також протягом часу, встановленого правом».

Вищезгадана раціональність вимагає розгляду богословських і канонічних критеріїв. Поза сферою Божого права (*ius divinum*), яка тут не затронується, треба брати до уваги позитивне канонічне право відповідно до «фундаментального порядку Церкви та її ключових правових інститутів»²⁴. Концепція звичаєвого права значною мірою формувалася під впливом папського декретного права, причому особливого значення набуло формулювання щодо раціональності в «Liber Extra»²⁵, згідно з яким «нерв» (*nervus*) церковної дисципліни не повинен бути зруйнованим.

Над цим питанням працювали різні автори. На думку Зіґфріда Брі, потрібно, щоб звичай не суперечив суті церковних правових принципів²⁶.

²⁴ I. Riedel-Spangenberg. Das Gewohnheitsrecht in der katholischen Kirche. Zur Spendung der Krankensalbung durch Diakone und Laien // *Trierer Theologische Zeitschrift* 103 (1994) 199.

²⁵ Decretalium D. Gregorii Papae IX. compilatio. Liber I, titulus IV, caput V // *Corpus Iuris Canonici* / ред. E. Friedberg, т. 2: *Decretalium Collectiones*. Leipzig 1879 (передрук: Graz 1955), кол. 38.

²⁶ S. Brie. *Die Lehre vom Gewohnheitsrecht. eine historisch-dogmatische Untersuchung*, т. 1: *Geschichtliche Grundlegung (bis zum Ende des Mittelalters)*. Breslau 1899 (передрук: Frankfurt 1968), с. 71–72.

Йозеф Труммер інтерпретує поняття «нерва» церковної дисципліни у функціональному вимірі: як вірні керуються дисципліною в Церкві, так і частини тіла діють за посередництвом нервів, через що принцип дії церковної влади схожий до ролі нерва (*potestas nervosa*)²⁷.

Саме в розумінні еклезіології сопричастя II Ватиканського собору раціональність не слід розглядати лише як негативну вимогу. Важливим є також те, чи вона еклезіологічно обґрунтована і чи сприяє розбудові Церкви²⁸. Зокрема, у тому контексті мають бути враховані принципи ОЕ.

На цьому тлі виникає запитання, чи практика служити ЛІЗ у будні Великого посту створила легітимний звичай. ККСЦ в кан. 28 згадує «літургійну спадщину» (*patrimonium liturgicum*) першою в понятті обряду, що імпліцитно означає, що захист і підтримка «традицій предків» (*avitae traditiones*) у літургійній сфері є не просто дисциплінарною вимогою, а суттєвим елементом, особливо для Східних Католицьких Церков, з огляду на історію їхнього розвитку.

Існування трьох літургійних формулярів: ЛІЗ, ЛВВ і ЛПД – та розмежування їх між собою є частиною тисячолітнього літургійного уставу, а значить, і «традиції предків» усіх візантійських Церков. Лише в ході пізнішої латинізації літургії цей порядок було відхилено. З огляду церковновчительських і нормативних правових постанов видно, що практика служіння ЛІЗ у будні Великого посту великою мірою порушує центральну сферу літургійного уставу візантійських Церков. Навіть якщо ця практика зрозуміла в історичному контексті латинізаційних процесів, вона є суттєвою деформацією літургійного порядку. На мою думку, дотримуватися її сьогодні – означає ставити під сумнів ідентичність візантійських Церков в основних елементах їхнього богослужбового устрою.

Канон 704 ККСЦ закріплює збереження традиції літургійних та алітургійних днів згідно з приписами літургійних книг як правило, котрого слід дотримуватися. Однак питання полягає в тому, чи може латинізуючий звичай настільки протистояти літургійній і духовній спадщині (*patrimonium spirituale et liturgicum*), закріпленій ще в кан. 52 Трульського собору, щоб це відхилення могло набути чинності як звичаєве право.

Це повертає нас до питання раціональності звичаєвого права і «нерва». Історично сформований богослужбовий порядок, безумовно, не є догматично суттєвим. Так само можна сказати і про певні основні елементи богослужбового уставу візантійських Церков. Але, наприклад, уживання

²⁷ J. Trummer. *Die Gewohnheit als kirchliche Rechtsquelle. Ein Beitrag zur Erklärung des Codex Juris Canonici*. Wien 1832, с. 57–58.

²⁸ Див.: J. Otaduy. Сс. 23–28 // *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, т. 1. Pamplona ³2002, с. 418–419.

квашеного хліба (див. кан. 707, § 2 ККСЦ) належить до елементів, відмова від яких заперечила би суть приналежності до візантійської традиції. Специфічний літургійний характер днів Великого посту захищається також нормами щодо відправи різних формулярів богослужінь.

Звичайно, можна розуміти поняття «нерв» як те, що походить від правових інститутів, чи більш функціонально. Проте, особливо у Східних Церквах, літургійна традиція тісно охоплює «нерв» церковного життя і його регулювання. Рафаїл Турконяк вважає, що латинізуюча практика служіння ЛІЗ замість ЛПД «явно противиться традиції, яка існує на Сході вже від часів Лаодикійського собору»²⁹. У світлі стабільності основних елементів візантійської традиції від часів їхнього остаточного сформування до часів унії та порушення цієї традиції через втручання іншої бачу потребу розглянути питання про порушення основного «нерва» літургійного порядку візантійських Церков. Зробити це можна тільки з перспективи візантійської традиції за допомогою інструментарію літургійних наук.

Літургійну систему порушує факт, що, згідно з «Роз'ясненням» Стрийського єпарха, ЛПД служиться тільки в середу й п'ятницю. У світлі внутрішньої логіки уставу (особливо взаємозв'язку між богослужіннями добового кола і євхаристійними богослужіннями) важлива саме різниця між суботами й неділями та іншими днями Великого посту. Однак приписи з кан. 115 КПП щодо регламентації посту в певні дні (у Великий піст здебільшого утримуватися від м'яса в понеділок, середу та п'ятницю) також свідчать про відхід від традиційної практики посту. При цьому в законодавстві УГКЦ відсутня комплексна (і за необхідності гнучка) концепція посту в цілому.

Згідно з Ілоною Рідел-Шпангенбергер, раціональність звичаїв треба «визначати у відповідному горизонті мислення та історичного контексту»³⁰. Тож оцінку звичаю ЛІЗ в днях посту можна зробити лише з перспективи актуального стану розвитку Церкви, її богослов'я та права. Вживання критерію раціональності також стосується рішень минулих часів. Інакше можна було б і сьогодні посилатися на «*praestantia ritus latini*», але оскільки найвища влада Церкви відкидає це, то, відповідно, тодішнє законодавство потребує правок. Саме цим принципам та обов'язку зберігати власний обряд (кан. 39–41 ККСЦ) суперечить бажання підтримувати дану латинізуючу практику.

Водночас, починаючи від II Ватиканського собору й аж до укладення Катехизму УГКЦ, існує одностайна тенденція закликати до збереження або відновлення традиційного літургійного уставу. Тому допускання літургійної

²⁹ Р. Турконяк. *Літургія Передшеосвячених дарів в Українській Церкві*. Львів 2002, с. 45.

³⁰ Riedel-Spangenberg. *Das Gewohnheitsrecht in der katholischen Kirche*, с. 197–198.

гібридизації порушує характер УГКЦ як візантійської Церкви. Служіння ЛПД у визначені дні є проявом і маніфестацією літургійної спадщини всіх візантійських Церков. Згідно з декретом II Ватиканського собору «Unitatis Redintegratio», літургійна спадщина Східних Церков «належить до вселенськості й апостольськості Церкви» (п. 176)³¹, і її необхідно зберігати. Тому відхилення від основної традиції чи розбіжності з нею не можуть визнаватися раціональними, що, своєю чергою, відкидає існування звичаєвого права, яке суперечило б їй. Тож тут не можна посилатися на звичай «проти закону» (*contra legem*), оскільки формування звичаєвого права в цій площині є неможливим. Адже раціональність є не вимогою позитивного права, а внутрішньою вимогою будь-якого звичаєвого права.

На цю оцінку жодним чином не впливає той факт, що православні автори також «деміфологізують» ЛПД, вивчаючи її історію. Вони вказують, наприклад, на те, що цю форму літургії характеризують різні підходи, про які триває дискусія, і що вона не обмежувалася лише Великим постом. Хризостомос Нассіс стверджує, що причиною введення цієї специфічної форми богослужіння в дні посту, ймовірно, був не стільки її алітургійний характер, скільки приписи посту, натомість «сумний характер» цієї форми Євхаристійної літургії був вторинним³². Однак це стосується і Великого посту загалом, який кілька разів описується в гимнах як «радісний» (хоч і не в сенсі «веселий»). ЛПД, яка відповідає інтенсивному приготуванню вірних до Великодня, за своїм характером згідно з Нассісом містить два основні елементи кожного євхаристійного чину: «зібрання» і «причастя». ЛПД містить давню літургійну спадщину і, за відсутності євхаристійного канону, відкриває диференційоване розуміння Євхаристії між постом і їжею, богослужінням добового кола (з особливими старозавітними читаннями) і глибокими молитвами, які уможливають іншу форму зустрічі з Христом, аніж звичне євхаристійне богослужіння. Це має стати приводом для поглиблення посередництва, а не до його обмеження.

Відмову від латинізаційного звичаю не можна скасувати, протиставляючи її пізнішим змінам у православ'ї, котрі не надто пощадили «нерв» традиційного візантійського розуміння літургії. Під впливом Заходу в XVII ст., зокрема за митрополита Петра Могилы, відбулися зміни в розумінні таїнств. Наприклад, було відкинуто освячувальний характер ЛПД, зафіксо-

³¹ Concilium Vaticanum II. Decretum de Ecumenismo "Unitatis Redintegratio" // *Acta Apostolicae Sedis* 57 (1965) 90–107; див. також: H. Pree. The Oriental Traditions – Integrative Elements of the „Catholicity“ of the Church. Genesis and Meaning of Vat II UR 17b (готується до друку в *Archiv für katholisches Kirchenrecht*).

³² Особливо див.: Χ. Νάσσης. Είναι εὐχαριστιακός ὁ χαρακτήρας τῆς Λειτουργίας τῶν προηγουμένων δώρων // Γηθόσυνον σέβασμα. Τιμητικόν ἀφιέρωμα εἰς τὸν Καθηγητὴν Ἰωάννην Μ. Φουνοῦλην / ред. Π. Σκαλτοῖς, Ν. Σκρέττας, т. 2. Θεσσαλονίκη 2013, с. 1387–1420.

ваний у старій церковній практиці, тобто занурення євхаристійного хліба в чашу більше не вважалося переминою вина (своєрідним «контактним освяченням»)³³. Проте запровадження ЛІЗ в часі Великого посту ніколи не було предметом дискусій з православного боку. Це підкреслює характер такої практики як «прадідної традиції», через що відхилення від неї також є «єкуменічним гріхом». Треба згадати, що принципи поточної кодифікації КПП, окрім, наприклад, посилання на актуалізацію давніх канонів та вірності духові документів II Ватиканського собору, вимагають також «враховувати перспективу єдності Церков Володимирівського Хрещення»³⁴.

Підсумовуючи, можна сказати, що стосовно існування легітимного звичаю служити ЛІЗ замість ЛПД знаходиться багато аргументів проти, хоча при цьому було б важливо прислухатися до голосу літургістів. Однак навіть якщо відкинути обговорювані в статті аргументи, посиляючись на цей звичай, то чи є підстави для легітимності такої практики тепер? У такому випадку законодавець УГКЦ зобов'язаний дотримуватися вимоги II Ватиканського собору щодо «повернення до прадідних традицій». З огляду на це мені здається не виправданим зберігати звичаєве право «проти традиції» (*contra traditionem*), а тому звичай, затверджений Львівським провінційним синодом 1891 р., має бути скасований.

Щодо практики диспензи від кан. 88 КПП, згаданої в підпункті в), то виникає питання, чи це є нормою, котра підлягає диспензі. Згідно з кан. 1537 ККСЦ, елементи, істотно конститутивні для правових інститутів або правових актів, не підлягають диспензі. А «обряд» є саме правовим інститутом, визначення якого законодавчо зафіксоване в кан. 28 ККСЦ. Якщо ЛПД (та умови її служіння на відміну від ЛІЗ) є конститутивним елементом обряду УГКЦ (як і загалом у Церквах візантійської традиції), то кан. 88 КПП також слід розглядати як норму, що не підлягає диспензі.

У будь-якому випадку, схоже, що літургійний законодавець УГКЦ (Верховний архієпископ із Синодом єпископів) має роз'яснити та врегулювати незрозумілу ситуацію. Спроба вирішити питання, котре виходить далеко за межі юрисдикції одної єпархії, на основі суто формальної юридичної аргументації вимагає реакції на рівні законодавця УГКЦ. Ця ситуація є делікатною ще й тому, що тягне за собою невизначеність у літургійній практиці та розгубленість серед вірних.

³³ Див.: Alexopoulos. *The Presanctified Liturgy*, с. 261–263, В. Рудейко. Освячення вина в Літургії Передосвячених Дарів: перспективи порівняльної літургіки // *Наукові записки УКУ: Богослов'я* 8 (2021) 77–87; його ж. Кілька питань щодо Божественної Літургії Передшеосвячених Дарів // *Наукові записки УКУ: Богослов'я* 3 (2016) 31–36.

³⁴ О. Хортик. Діяльність Комісії у справі опрацювання партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви // *Метрон* 15 (2018) 16–17.

Практичні аспекти та подальші міркування

На тлі розглянутого питання варто звернути увагу й на деякі практичні моменти. По-перше, упродовж кількох століть латинізація сильно вкоренилась у свідомості вірних УГКЦ. Незважаючи на заклики Катехизму повернутися до власної традиції, представники духовенства при визначенні ідентичності керуються часом літургійним синкретизмом і схоластичним розумінням таїнств, а також потребою відмежуватися від православ'я, нерідко розглядаючи останнє з позиції зверхності. Типові для Східних Католицьких Церков різні напрямки розуміння традиції присутні також серед єпископату, який, згідно з «Інструкцією» 1996 р., має завдання поступово втілювати в законодавстві подолання латинізації, виявляючи за потреби тимчасову толерантність до усталених на сьогодні практик із душпастирських міркувань. Тож у законодавстві можуть бути необхідними проміжні кроки й етапи, хоч у такому випадку законодавець мав би визначати мету й відповідні заходи.

Інкони доводиться чути нарікання священників на те, що вони не отримують достатньої підтримки у практичній реалізації відновлення служіння ЛПД, як того вимагає кан. 88 КПП. Однак інтернет-портал «Молитва Церкви» (<https://prayer-service.online>; раніше – «Дивенсвіт»: <https://dyvensvit.org/>) подає повний чин богослужінь на кожний день, включаючи ЛПД. Існує також відповідне видання³⁵, навіть якщо ці тексти не є (поки що) офіційними. Як священник УГКЦ в діаспорі я не поділяю аргументів на кшталт того, що ЛПД не може бути відслужена за відсутності підготовленого дяка і тому її треба замінити на ЛІЗ. Якщо священники готові взяти на себе частину текстів вірних або якщо подекуди замість співу використовується речитатив, то це богослужіння може бути відслужене також у гідній формі, як і ЛІЗ, коли є на те добра воля. Часом серед духовенства бракує бажання донести до вірних потребу відновлення ЛПД. При цьому важливим завданням священників є відкривати для вірних, які переважно сформовані євхаристійною монокультурою, багатство всього спектру літургійної традиції. На мою думку, жоден час не підходить для цього краще, ніж Великий піст. Поставленому завданню слугує особливість і внутрішній динамізм ЛПД: вона відрізняється від повного чину Євхаристії, але дає можливість причащатися. Вона встановлює зв'язок із богослужіннями часослова для освячення дня молитвою і пропонує широкий простір для тем Великого посту³⁶.

³⁵ *Божественна Літургія Передосвячених Дарів. Нове розширене видання зі стихирами Трійді, Октоїха та Мінеї* / перекл. А. Шкраб'юк, Т. Тимо, М. Тимо. Львів 2009.

³⁶ Стефанос Аленкопулос (Alexopoulos. *The Presanctified Liturgy*, с. 38) вказує на зв'язок між біблійними читаннями і прийняттям Євхаристії у ЛПД. Див. також: П. Галадза. Літургійна ідентичність УГКЦ як *Locus Theologicus*: кілька богословсько-пастирських пропозицій // *Богословія* 67 (2003) 79: «Сьогодні для багатьох в УГКЦ Великий піст утрачає характер "голо-

Період посту з ЛПД показує, що в цей час можна мати іншу – специфічну й різноманітну – духовну поживу.

У деяких регіонах ще однією – очевидно, вагомою – перешкодою для регулярного служіння ЛПД є фінансовий аспект. Утримання деяких священників суттєво залежить від пожертви на намірення Св. Літургії³⁷. Норма щодо єпископської компетенції у справах оплати в кан. 1013, § 1 ККСЦ часом стикається з економічними обмеженнями. Канон 94 КПП дає можливість пожертв на ЛПД³⁸, але оскільки ця літургія не є євхаристійною жертвою, слід розрізняти відповідні пожертви. Пожертви вірних часто орієнтовані на служіння повної Євхаристії. Крім того, священники, які одержують пожертви за Літургії від вірних інших Церков свого права, «мають [...] дотримуватись приписів тієї Церкви про пожертви, хіба що жертводавець постановляє інакше» (кан. 717 ККСЦ). Такі намірення «кумулявати не можна, бо [...] за кожне таке намірення належить служити окрему Божественну Літургію»³⁹.

У такій ситуації виникає принципове питання пріоритету літургійної дії. Бо Євхаристія, яка звершується в певній спільноті, уможливує прийняття молитовних намірень, а вважати, що служимо Св. Літургію з метою отримання певних дарів, проблематично. Якщо конституція II Ватиканського собору «*Sacrosanctum Concilium*» вважає Євхаристію джерелом і вершиною церковного життя (п. 10)⁴⁰, то законодавці повинні подбати про те, щоб цей її характер не був затьмарений прагматичними міркуваннями.

Перед кожною Церквою свого права стоїть завдання відповідати вимогам збереження власної живої традиції відповідно до вимог часу. Тому моя аргументація не є заклик до традиціоналістичної стагнації літургії⁴¹.

дування та спраглости” за Богом. Однак постити, цебто відчувати такий голод, належить до суті християнства, і піст стає не тільки легшим, але й більш осмисленим, коли людина має перед собою мету – насичення Життєдавцем».

³⁷ Див.: I. Baán. “Mass Intention” and/or “Commemoration(s)” in the Byzantine Divine Liturgy // *The Holy Eucharist in Eastern Canon Law, Atti del simposio di Bratislava, 14–17 aprile 2009* / ред. G. Ruysen. Roma 2010, с. 105–113; А. Танасійчук. Практика прийняття пожертв з нагоди відправи Божественної Літургії, Святих Таїнств, освячень і благословень // *Метрон* 5–6 (2009) 119–138.

³⁸ На відміну від Львівського синоду 1891 р., див.: *Чинности*, титул XIV, глава II, пункт 3, с. 116 (*Acta*, titulus XIV, caput II, № 3, с. 42).

³⁹ Норми служіння Божественної Літургії, затвержені Постановою № 5 71-ї сесії Синоду єпископів Києво-Галицького Верховного Архиепископства УГКЦ (06.04.2016), № 7.2 (<https://docs.ugcc.ua/1464/>) (27.02.2023).

⁴⁰ Concilium Vaticanum II. Constitutio de Sacra Liturgia “*Sacrosanctum Concilium*” // *Acta Apostolicae Sedis* 56 (1964) 97–183.

⁴¹ Див.: Т. М. Németh, Liturgische Reformen – (k)ein Thema in den Ostkirchen? // *Liturgische Normen: Begründungen, Anfragen, Perspektiven* / ред. М. Stuflesser, Т. Weyler. Regensburg 2018, с. 221–228.

Навпаки, літургійна практика УГКЦ в її теперішньому вигляді потребує реформ. ЛПД формувалася протягом кількох століть, як і ЛЙЗ та ЛВВ. Визначення трьох літургійних формулярів богослуження не є «Богом даним Одкровенням», але вони є пов'язані між собою. Тому недостатньо просто замінити одну літургійну форму іншою. Реформа має ґрунтуватися на основі власної традиції в цілому. Тут варто застерегти від спроб вирішувати такі питання за допомогою суто формально-юридичної аргументації через посилення на звичаєве право, без урахування богословських підстав.

Саме УГКЦ як найбільша Східна Католицька Церква могла би стати катализатором у відновленні первісної форми служіння ЛПД чи її обґрунтованого подальшого розвитку, що викликає не менші дискусії й усередині Православної Церкви⁴². Навіть якщо розглядати давню практику контактного освячення як таку, що відрізняється від пізнішого схоластичного розуміння таїнства, то слід зауважити, що вона також була поширеною на Заході впродовж століть. Однак у цьому випадку можна, вслід за Петером Сабо, поставити запитання про «діахронічний принцип»: те, що було з богословської точки зору можливим у минулому, «теоретично не є неможливим і в майбутньому»⁴³. Визнання Римським престолом східносирійського чину Євхаристії (анафори Аддая та Марі) без виразних слів установлення Євхаристії свідчить про те, що традиції, які сягають ранньохристиянських часів, відіграють важливу роль у цьому питанні⁴⁴. Існує потреба в глибшому сакраментально-богословському осмисленні традиції в усьому її багатоманітті.

Запит на правове, пасторальне та богословське роз'яснення щодо літургійного устрою, і зокрема ЛПД, особливо з огляду на поточну працю над новим кодексом партикулярного права УГКЦ, досі не втратив актуальності. Хочеться сподіватися, що порушені в цій статті питання спонукатимуть до глибшого їх обговорення та кращого розуміння літургійного багатства нашої Церкви.

Переклала з німецької мови Ольга Угрин

⁴² Див.: Рудейко. Освячення вина в Літургії Передосвячених Дарів; Торконяк. *Літургія*, с. 95, 97.

⁴³ Див.: P. Szabó. Episcopal Conferences, Particular Councils, and the Renewal of Inter-diocesan “Deliberative Synodality” // *Studia canonica* 53 (2019) 267.

⁴⁴ Див.: Guidelines for Admission to the Eucharist between the Chaldean Church and the Assyrian Church of the East (20.07.2001) // *Dicastery for Promoting Christian Unity* (www.christianunity.va/) (27.02.2023).

Бібліографія

Джерела

- Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium // *Acta Apostolicae Sedis* 82 (1990) 1033–1364 (в чинній редакції).
- Concilium Constantinopolitanum a. 691/2 in Trullo habitum (Concilium Quinisextum)* / ред. Н. Ohme [=Acta Conciliorum Oecumenicorum, II, 2,4]. Berlin – Boston 2013.
- Concilium Vaticanum II. Decretum de Ecclesiis Orientalibus Catholicis “Orientalium Ecclesiarum” // *Acta Apostolicae Sedis* 57 (1965) 76–85.
- Concilium Vaticanum II. Decretum de Ecumenismo “Unitatis Redintegratio” // *Acta Apostolicae Sedis* 57 (1965) 90–107.
- Concilium Vaticanum II. Constitutio de Sacra Liturgia “Sacrosanctum Concilium” // *Acta Apostolicae Sedis* 56 (1964) 97–183.
- Congregazione per le Chiese Orientali. *Istruzione per l'applicazione delle prescrizioni liturgiche del Codice dei Canonici delle Chiese Orientali*. Città del Vaticano 1996; Ukrainian translation: Конгрегація у справах Східних Церков. Інструкція застосування літургійних принципів Кодексу Канонів Східних Церков. Львів 1998.
- Decretalium D. Gregorii Papae IX. compilatio // *Corpus Iuris Canonici* / ed. E. Friedberg, vol. 2: *Decretalium Collectiones*. Leipzig 1879 (repr.: Graz 1955), кол. 1–928.
- Documenta Unionis Berestensis eiusque auctorum (1590–1600)* / ed. A. Welykyj [= Analecta OSBM, Series II, Sectio III]. Roma 1970.
- Guidelines for Admission to the Eucharist between the Chaldean Church and the Assyrian Church of the East* (20.07.2001), <http://www.christianunity.va/content/unitacristiani/en/dialoghi/sezione-orientale/chiesa-assira-dell-oriente/altri-documenti/testo-in-inglese.html> (27.02.2023)
- Ioannes Paulus II. Constitutio Apostolica “Sacri Canones” // *Acta Apostolicae Sedis* 82 (1990) 1033–1044.
- Божественна Літургія Передосвячених Дарів. Нове розширене видання зі стихирами Тріоди, Октоїха та Мінеї* / тр. А. Шкраб'юк, Т. Тимо, М. Тимо. Львів 2009.
- Возняк Ігор, митр., Духовенству та мирянам у Львівській Архиепархії (14.02.2018, вих. ЛВ 18 / 268).
- Декрет проголошення канонів партикулярного права УГКЦ (на випробувальний термін) (12.03.2015), <https://docs.ugcc.ua/1381/> (27.02.2023)
- Декрет про проголошення Канонів партикулярного права УГКЦ, які затвердив Синод Єпископів УГКЦ 2017 року (03.04.2018) // Благовісник Верховного Архиепископа Української Греко-Католицької Церкви. 2018 рік. Львів 2019, с. 78–79.

- Документи Другого Ватиканського Собору (1962–1965). Конституції, декрети, декларації. Коментарі / тр. Р. Паранько et al. Львів 2014.*
- Канони партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви. Спецвипуск «Благовісника Верховного Архієпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви 2015 року». Березень 2015. Львів 2015 (https://catholicukes.org.au/wp-content/uploads/2015/03/Blagovisnyk_spec_vypusk-2015.pdf) (27.02.2023).*
- Канони партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви (04 квітня 2018) (<https://docs.ugcc.ua/1/>) (27.02.2023).*
- Кодекс Канонів Східних Церков. Латинсько-українське видання. Рим 1993.*
- Мошич Йосафат, єп. Роз'яснення щодо служіння Літургії в часі Великої Чотиридесятниці (28.02.2020, вих. № 2020 / 14), <http://46.101.228.193/index.php/zhyva-yeparkhiia/486-roziasnennia-shchodo-sluzhinnia-liturhii-v-chasi-velykoi-chotyrydesiatnytsi> (27.02.2023).*
- Норми служіння Божественної Літургії, затверджені Постановою № 5 71-ї сесії Синоду єпископів Києво-Галицького Верховного Архієпископства УГКЦ (06.04.2016), № 7.2 (<https://docs.ugcc.ua/1464/>) (27.02.2023).*
- Сеньків Тарас, єп. Роз'яснення щодо служіння Божественної Літургії Івана Золотоустого у дні Великої Чотиридесятниці (26.02.2020, вих. № СС 78 / 2020), <https://stryiugcc.org.ua/roz-iasnennia-shchodo-sluzhinnia-bozhestvennoi-liturhii-ivana-zolotoustoho-u-dni-velykoi-chotyrydesiatnytsi/> (27.02.2023).*
- Синод Української Греко-Католицької Церкви. Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха». Львів 2012.*
- Чинности и рѣшеня руского провинціального Собора въ Галичинѣ ѓтбувшогося во Львовѣ въ роцѣ 1891. Львів 1896 / *Acta et Decreta Synodi Provincialis Ruthenorum Galiciae habitae Leopolitana 1891. Roma 1896.**

Опрацювання

- Alexopoulos St. *The Presanctified Liturgy in the Byzantine Rite: A Comparative Analysis of Its Origins, Evolution, and Structural Units* [= *Liturgia Condenda*, 21]. Leuven – Paris – Walpole, MA 2009.
- Baán I. “Mass Intention” and/or “Commemoration(s)” in the Byzantine Divine Liturgy // *The Holy Eucharist in Eastern Canon Law, Atti del simposio di Bratislava, 14–17 aprile 2009* / ed. G. Ruysen [= *Kanonika*, 16], Roma 2010, 105–113.
- Brie S. *Die Lehre vom Gewohnheitsrecht. eine historisch-dogmatische Untersuchung*, vol. 1: *Geschichtliche Grundlegung (bis zum Ende des Mittelalters)*. Breslau 1899 (repr.: Frankfurt 1968).
- Galadza P. Liturgical Latinization and Kievan Ecumenism: Losing the Koinê of Koinonia // *Logos: A Journal of Eastern Christian Studies* 35 (1994) 173–194.

- ____. *The Theology and Liturgical Work of Andrei Sheptytsky (1865–1944)* [= *Orientalia Christiana Analecta* 272]. Roma 2004.
- Huculak L. D. *The Divine Liturgy of St. John Chrysostom in the Kievan Metropolitan Province during the Period of Union with Rome (1596–1839)* [= *Analecta OSBM*, II, 1, 47]. Roma 1990.
- Nassis Ch. The Eucharist, the Presanctified Liturgy and Great Lent: Two Contemporary Decisions of the Patriarchal Synod of Constantinople // *Studies on the Liturgies of the Christian East. Selected Papers of the Third International Congress of the Society of Oriental Liturgy Volos, May 26–30, 2010* / ed. St. Hawkes-Teeple, B. Groen, St. Alexopoulos [= *Eastern Christian Studies*, 18]. Leuven 2013, 179–201.
- Νάσσης Χ. Εἶναι εὐχαριστιακός ὁ χαρακτήρας τῆς Λειτουργίας τῶν προηγιασμένων δώρων // Γηθόσυνον σέβασμα. Τιμητικὸν ἀφιέρωμα εἰς τὸν Καθηγητὴν Ἰωάννην Μ. Φουντούλην / ed. Π. Σκαλτσῆς, Ν. Σκρέττας, vol. 2. Θεσσαλονίκη 2013, 1387–1420.
- Nedungatt G. The Council in Trullo revisited. Ecumenism and the Canon of the Councils // *Theological Studies* 71 (2010) 651–676.
- Németh T. M. Der Katechismus der Ukrainischen Griechisch-Katholischen Kirche (2011) und das patristische Erbe // *Eastern Theological Journal* 6/2 (2020) 279–312.
- ____. Liturgische Reformen – (k)ein Thema in den Ostkirchen? // *Liturgische Normen: Begründungen, Anfragen, Perspektiven* / ed. M. Stuflesser, T. Weyler [= *Theologie der Liturgie*, 14], Regensburg 2018, 221–228.
- Otaduy J. Cc. 23–28 // *Comentario exegetico al Código de Derecho Canónico*, vol. 1. Pamplona 32002, 417–425.
- Pree H. The Oriental Traditions – Integrative Elements of the “Catholicity” of the Church. Genesis and Meaning of Vat II UR 17b (forthcoming in: *Archiv für katholisches Kirchenrecht*).
- ____. Fragen um Begriff und rechtliche Bedeutung des “ius liturgicum” gemäß Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium // *Ostkirchliche Studien* 66 (2017) 236–255.
- Riedel-Spangenberg I. Das Gewohnheitsrecht in der katholischen Kirche. Zur Spendung der Krankensalbung durch Diakone und Laien // *Trierer Theologische Zeitschrift* 103 (1994) 188–201.
- Szabó P. Episcopal Conferences, Particular Councils, and the Renewal of Inter-diocesan “Deliberative Synodality” // *Studia canonica* 53 (2019) 265–296.
- ____. Return to the “Ancestral Traditions” (OE n. 6a). Reasons and Meaning // *Ostkirchliche Studien* 66 (2017) 256–384.
- Trummer J. *Die Gewohnheit als kirchliche Rechtsquelle. Ein Beitrag zur Erklärung des Codex Juris Canonici* [= *Theologische Studien der Österreichischen Leo-Gesellschaft*, 31]. Wien 1832.

- Галадза П. Літургійна ідентичність УГКЦ як Locus Theologicus: кілька богословсько-пастирських пропозицій // *Богословія* 67 (2003) 72–83.
Galadza P. Liturhiina identychnist UHKTs yak Locus Theologicus: kilka bohoslovsko-pastyrskykh propozyztsii // *Bohosloviia* 67 (2003) 72–83.
- Гудзяк Б. *Криза і реформа. Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії*. Львів 2000.
Gudziak B. Kryza i reforma. Kyivska mytropoliia, Tsarhorodskiy patriarkhat i heneza Beresteiskoi unii. Lviv 2000.
- М. Желтов. Литургия Преждеосвященных Даров // *Православная энциклопедия*, т. 41. Москва 2016, 263–278.
Zheltov M. Liturgiya Prezhdeosvyashennykh Darov // *Pravoslavnaya enciklopediya*, vol. 41. Moskva 2016, 263–278.
- Рудейко В. Освячення вина в Літургії Передосвячених Дарів: перспективи порівняльної літургіки // *Наукові записки УКУ: Богослов'я* 8 (2021) 77–87.
Rudeiko V. Osviachennia vyna v Liturhii Peredosviachenykh Dariv: perspektvyu porivnialnoi liturhiky // *Naukovi zapysky UKU: Bohoslovia* 8 (2021) 77–87.
- Рудейко В. Кілька питань щодо Божественної Літургії Передшеосвячених Дарів // *Наукові записки УКУ: Богослов'я* 3 (2016) 25–39.
Rudeiko V. Kilka pytan shchodo Bozhestvennoi Liturhii Peredsheosviachenykh Dariv // *Naukovi zapysky UKU: Bohoslovia* 3 (2016) 25–39.
- Танасійчук А. Практика прийняття пожертв з нагоди відправи Божественної Літургії, Святих Таїнств, освячень і благословень // *Метрон* 5–6 (2009) 119–138.
Tanasiichuk A. Praktyka pryiniattia pozhertv z nahody vidpravy Bozhestvennoi Liturhii, Sviatykh Tainstv, osviachen i blahosloven // *Metron* 5–6 (2009) 119–138.
- Торконяк Р. *Літургія Передшеосвячених дарів в Українській Церкві*. Львів 2002.
Turkoniak R. *Liturhiia Peredsheosviachenykh dariv v Ukrainskii Tserkvi*. Lviv 2002.
- Хортик О. Діяльність Комісії у справі опрацювання партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви // *Метрон* 15 (2018) 9–23.
Khortyk O. Diiialnist Komisii u spravi opratsiuvannia partykuliarnoho prava Ukrainskoi Hreko-Katolytskoi Tserkvy // *Metron* 15 (2018) 9–23.

Thomas Mark Németh

LITURGY OF ST. JOHN CHRYSOSTOM INSTEAD OF THE LITURGY
OF THE PRESANCTIFIED GIFTS? CANONICAL OBSERVATIONS
CONCERNING THE CELEBRATION OF EUCHARIST DURING
THE GREAT LENT IN THE UKRAINIAN GREEK-CATHOLIC CHURCH

The article deals with the topic of replacing the Liturgy of the Presanctified Gifts with the Liturgy of St. John Chrysostom during Great Lent in the practice of the Ukrainian Greek-Catholic Church. After analyzing the church regulations, the author discusses two recent documents that question the relevant norms of the Canons of Particular Law of the UGCC. In particular, the involvement of customary law in the argumentation of one of these documents seems disputable. Some liturgical-theological and practical aspects of this issue are also considered.

Keywords: Liturgy of the Presanctified Gifts, Ukrainian Greek-Catholic Church, Canon Law, Code of Canons of the Eastern Churches, Customary Law, Second Vatican Council, Latinization.